

associatie-psychologie evenals van de uitsluitend hersenpathologische beschouwingwijze wordt aangetoond, waar het geldt den levenden mensch met zijn oneindig samengestelde zielsgebeurtenissen — in gezondheid en ziekte — te leeren kennen. De overbodigheid van het aannemen van onbewuste psychische gebeurtenissen, en de noodzakelijkheid en belangrijkheid van denken zonder taal (het onaanschouwelijke deel van ons denken) worden met nadruk en uitvoerig betoogd. Alles te zamen genomen — wij zijn aan het einde van het boekje — een aanbevelenswaardige verzameling opstellen voor elken arts.

C. T. VAN VALKENBURG.

Seuchenkämpfe. Bericht des beratenden Hygienikers der V. kaiserlich-osmanischen Armee, erstattet von ERNST RODENWALDT, Heidelberg, CARL WINTER'S Universitäts-Buchhandlung 1921. 265 bldz.

De titel van dit boek geeft den inhoud niet duidelijk weer. Omtrent het bestrijden van epidemiën geeft het niet veel belangrijks, althans geen nieuws van beteekenis. Kostelijk materiaal levert het echter voor een feuilleton over toestanden in het Turksche leger tijdens den wereldoorlog. RODENWALDT was als korps-hygiënist verbonden aan het legerkorps van den maarschalk LIMAN VON SANDERS, en werkte als zoodanig op Gallipoli en in Kl.-Azië; zijn ervaringen geven in schrille kleuren te zien, welke groote en talrijke moeilijkheden de dragers der Duitsche wetenschap en cultuur bij hun Turksche bondgenooten hebben ondervonden en hoe alle goed bedoelde maatregelen in de laksheid en openlijke en stille tegenwerking, geboren uit ijverzucht, van de Turksche militaire en geneeskundige autoriteiten, een dikwijls onoverkomelijken weerstand vonden. Deze tegenwerking, ook in de legers van West-Europa geen onbekend verschijnsel, gepaard aan het gebrek aan alle materialen, maakte de beste zorgen niet zelden nutteloos. Geneesmiddelen waren zóó schaarsch, dat door de Turksche Feldsanitätschef officieel aan de militaire artsen werd aangeschreven, dat zeewater als purgeermiddel en olijfladeren als koortswerend middel moesten worden gebruikt!

De diagnostische kennis van onze Turksche collegae wordt door RODENWALDT niet hoog aangeslagen. Bij zijn komst op Gallipoli vernam hij, dat malaria onder de Turksche troepen veel voorkwam, maar de diagnose werd uitsluitend op de koorts gesteld; van het maken van bloedpraeparaten was geen sprake. Toen RODENWALDT hiertoe overging, bleken verreweg de meeste gevallen geen malaria, maar febris recurrens te zijn. De laatste weerstand van het Turksche Dardanellenleger werd vernietigd door het optreden van scheurbuik met darmbloedingen; paardebeenen, knoflook en soep van rozijnen bleken goede geneesmiddelen. Bij deze scheurbuik trad niet zelden noma op, veroorzaakt door spirochaeten, waartegen echter salvarsaan werkeloos bleek.

Zeer pijnlijk was het gemis aan voldoende hoeveelheid chinine, zoodat, vooral in Kl.-Azië, waar de miltindex onder de bevolking

niet zelden 75 pCt. bedroeg, velen onnoodig aan de ziekte ten offer vielen.

Dysenterie, door Australische troepen naar Gallipoli gebracht, had op de Turken betrekkelijk weinig vat, hetgeen RODENWALDT toeschrijft aan het door den ritus voorgeschreven veelvuldig handenwasschen. Entstof van Turksch maaksel gaf nooit plaatse-lijke reactie en werd als waardeloos beschouwd.

Bij het optreden van cholera in Kl.-Azië bleek duidelijk, dat de hygiënist zich niet de illusie moet maken, dat hij ooit het eerste geval ziet; als men den hygiënist erbij haalt, is de epidemie meestal al aardig op dreef. De voorbehoedende enting leverde vooral goede resultaten, toen het bekomen van broodkaarten afhankelijk werd gesteld van het vertoonen van een entingsbewijs, dat al spoedig beurswaarde kreeg! In Smyrna bleken vele erkende Entente vrienden in die dagen onverwacht een „Deutschfreundliches Herz” te bezitten. De Turksche collegae werden door het uitloven van een aanbrengpremie scherp in het stellen der diagnose en lieten zich deze scherpte door patiënten, die door de Duitschers kosteloos waren geënt, goed betalen. Uitgebreid onderzoek naar bacillen-dragers werd ingesteld, waarbij bleek, dat zoovele personen bloed in hun ontlasting hadden, hetgeen het gevolg bleek te zijn van het ongeduld der Turksche artsen, die de ontlasting met een lepel uit den endeldarm der te onderzoeken personen haalden! Doux pays!

Febris typhoidea schijnt in Kl.-Azië tot de onafwendbare ziekten te behooren; het is een mijlpaal in het leven, men spreekt van „zoolang na mijn typhus”. Ook syphilis komt veel voor en de lichtzinnigheid in opvatting van den ernst daarvan is zeer groot. Is het wonder, dat het in de Oudheid zoo rijke en dichtbevolkte land arm en verlaten is geworden. De Grieken hielden het 10 jaar uit voor Troje; in dezen oorlog kon een Turksch legerkorps het er met moeite één jaar uithouden!

H. ALDERSHOFF.

Dr. W. OHLMÜLLER und Dr. O. SPITTA, *Die Untersuchung und Beurteilung des Wassers und des Abwassers*. 4 te Auflage. Berlin, JULIUS SPRINGER. Prijs 88 mark.

De eerste druk van dit bekende en veel gebruikte boek verscheen reeds in 1894. Het is in de opvolgende drukken behoorlijk op de hoogte van den tijd gehouden, maar van een boek, dat een zoo overwegend technischen inhoud heeft, is het toch wel een bezwaar, wanneer de opzet dagteekent van vóór welhaast 30 jaar. Er is in dien tijd zooveel veranderd in onze inzichten op scheikundig en bacteriologisch terrein, dat het moeilijk is, dien gang in een bestaand boek overal te blijven volgen. Het gevolg is, dat men telkens wordt herinnerd aan hetgeen men reeds als verlaten beschouwde.

Dit kleine bezwaar doet echter maar weinig af aan de overigens zoo goede eigenschappen van dit boek. Voor dengeen, die zich in het laboratorium bezig houdt met het onderzoek van water is het meestal een duidelijke en betrouwbare gids en wie uit de labora-